

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้บัญญัติความหมายของการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ในมาตรา 4 ดังนี้ การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่น และหลากหลายตามสภาพความต้องการ และศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐาน เพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษาหรือ เพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้ ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย หมายความว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล และยังให้ความหมายของภาคีเครือข่าย ว่าบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2551 : 2)

การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ และปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน โดยเปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชน ให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ เพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้ประกอบการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น

นักรการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีการปรับสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับทุกคน โดยส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง ภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยกำหนดมาตรการจูงใจ อาทิ การลดหย่อน ภาษีให้ภาคเอกชนที่ร่วมลงทุนและส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ เป็นต้น ปรับปรุงกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เอื้ออำนวยและส่งเสริม การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสถานที่เรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรม มีการจัดระบบ ข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้ เพื่อแนะนำการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับ ความต้องการของผู้สนใจเรียน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ. 2549 : 56-57)

นับจากอดีตจนถึงปัจจุบันวัฒนธรรมการทอผ้าของคนในท้องถิ่นได้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ผู้หญิงส่วนใหญ่ในอดีตสามารถทอผ้าได้ ทั้งนี้ เพื่อเก็บไว้ใช้ในครัวเรือน และเป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว แต่ต่อมาในระยะหลัง เมื่อผ้าทอพื้นเมืองกลายเป็นที่นิยมของคนทั่วไป การทอผ้าจึงได้เปลี่ยนจากการทอเพื่อเก็บไว้ใช้มาเป็นการทอเพื่อการจำหน่าย จากผ้าพื้นเมืองที่ทอขึ้น เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและลดความซ้ำซ้อนของตลาด และเมื่อคุณภาพของผ้าดีขึ้นจึงมีการทอเพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมายตามแต่จะประยุกต์ใช้ เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้าเช็ดมือ ผ้ารองจาน ผ้าม่าน ผ้าตัดเสื้อ ผ้าชั้น และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ซึ่งนับเป็นการบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อมารับใช้วิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบันได้อย่างชาญฉลาดและสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นได้อย่างดี แต่ก่อนที่กิจกรรมการทอผ้าจะกลายมาเป็นธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้นั้น กระบวนการพัฒนาวิธีการผลิตกระบวนการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และกระบวนการพัฒนาทางการตลาดจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้ที่จะต้องมีการพัฒนาให้เหมาะสมและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้จากตัวผู้ผลิตเพียงคนเดียวนั้นไม่ได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการให้ความร่วมมือระหว่างกันของผู้มีความรู้ในแต่ละด้านซึ่งมีเป้าหมายเดียวกันหรือที่เรียกว่า การรวมกลุ่มกันขึ้นมา ดังนั้น เมื่อเกิดการรวมตัวกันของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ซึ่งมีเป้าหมายเดียวกัน แต่บุคคลแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกันไปคนละด้าน การขยายหรือการพัฒนาของกิจกรรมที่ทำร่วมกันจึงจะเกิดเป็นผลดีขึ้นในที่สุด

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของคนทุกยุคทุกสมัย ทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ซึ่งกลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมด้วยการปรับตัวและการดำรงชีพในสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม - วัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในแหล่งที่กลุ่มชนนั้นตั้งอยู่ อาจจะมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่การสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น จากนั้นดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า การดำรงอยู่ของผู้คนและสังคมจะต้องอาศัยภูมิปัญญาเป็นเครื่องมือหรือเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คนและชุมชนปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมนั่นเอง ภูมิปัญญาจึงเป็นแกนสำคัญของกลุ่มชนที่สังคมขาดไม่ได้

อย่างไรก็ตามควรตระหนักว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งสำคัญมากแต่การพัฒนาประเทศของเราที่ผ่านมาหลายทศวรรษต่อเนื่องกันนั้น คนไทยและสังคมไทยค่อนข้างจะเพิกเฉยต่อมรดกภูมิปัญญาของตนหันไปสนใจและรับเอากระแสวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้เกิดการสูญเสียมรดกภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันสังคมอ่อนแอลง ก่อให้เกิดปัญหาด้านต่างๆ อาทิการปรับเปลี่ยนความคิด ระบบการผลิต การบริโภค และอื่นๆ อย่างกว้างขวาง เป็นผลให้สังคมประเทศชาติประสบภาวะวิกฤต

ด้วยเหตุผลต่างๆ ข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาของไทยมี 3 ระบบ ซึ่งคนส่วนใหญ่มักจะคุ้นเคยกับการศึกษาในระบบ แต่การศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ยังไม่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยนัก เพราะยังมีผู้สนใจน้อยและยังเป็นการศึกษาอีกระบบหนึ่งที่มีความสำคัญ สามารถพัฒนาเกี่ยวกับกระบวนการด้านต่างๆ ของเด็กและเยาวชนได้ และผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษาตามอัธยาศัยว่ามีกระบวนการอย่างไร จึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าบ้านโลกเจริญก็เป็นหมู่บ้านหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่มีการทอดผ้าพื้นเมืองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเปรียบเสมือนขุมพลังความรู้ที่เกิดจากผู้รู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยจะก่อให้เกิดการเรียนรู้สิ่งดีๆ ในท้องถิ่นจากผู้รู้ในท้องถิ่นที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาซึ่งเปรียบเสมือนเป็นห้องสมุดเคลื่อนที่ในชุมชน เพื่อขุดค้นความรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้นออกมาจัดการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดสืบต่อคนรุ่นหลังต่อไป

คำถามการวิจัย

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เรื่องการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านบ้านโลกเจริญ ตำบลหนองกงศรี อำเภอนางรองบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกระบวนการอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อตรวจสอบความรู้ของครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษากระบวนการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านบ้านโลกเจริญ ตำบลหนองกงศรี อำเภอนางรองบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านบ้านโลกเจริญ ตำบลหนองกงศรี อำเภอนางรองบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์

ขอบเขตการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูล

- 1.1 กลุ่มแม่บ้านทอผ้า บ้านโลกเจริญ ตำบลหนองกงศรี อำเภอนางรองบุรี จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 14 คน
- 1.2 ผู้นำชุมชน จำนวน 6 คน
  - 1.2.1 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10 จำนวน 1 คน
  - 1.2.2 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 จำนวน 1 คน
  - 1.2.3 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน
  - 1.2.4 สมาชิกสภาเทศบาล จำนวน 2 คน

2. กลุ่มเป้าหมาย

- 2.1 เด็ก และเยาวชน จำนวน 15 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัย เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เรื่องการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน ครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เนื้อหาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ รวมถึง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (มาตรา 24) จะเป็นการส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น และเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับสภาพของชุมชน โดยเปิดพื้นที่ชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียน ในโรงเรียน และวันหยุด

4. ขอบเขตด้านขบวนการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 การเตรียมการ

กำหนดพื้นที่การวิจัย ลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัจจุบัน เพื่อสร้าง

ความสัมพันธ์ในชุมชน

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการ

ทำการสัมภาษณ์เด็กและเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน และผู้นำชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาช่วยในการถอดองค์ความรู้ร่วมกันถอดองค์ความรู้ เรื่องของการทอผ้า จัดองค์ความรู้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรม โดยการสนทนากลุ่ม นำเด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะให้ลงมือปฏิบัติตามสภาพจริง

ระยะที่ 3 สรุปผล

ใช้แนวทางการประเมินผลจากสภาพที่แท้จริง ประเมินผลโดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจ และจัดเวทียืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล ในหัวข้อเรื่อง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเรื่องการทอผ้า : กรณีศึกษาบ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

5. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

บ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

6. ระยะเวลาในการวิจัย

เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2552 – มิถุนายน พ.ศ. 2553

นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายความว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าตามความสนใจให้เด็กและเยาวชนในบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องการทอผ้าตามความสนใจให้เด็กและเยาวชนในบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้แค่ในห้องเรียน แต่สามารถทำได้ในหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับเวลา โอกาส สถานที่

องค์ความรู้ในท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ เรื่องการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

การนำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การจัดการเรียนรู้โดยนำองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์มาใช้ในการจัดการเรียนรู้

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กลุ่มแม่บ้านทอผ้า ผู้นำชุมชน เด็ก และเยาวชนชาวบ้านชุมชนบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ เข้าร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมินผลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง กลุ่มทอผ้าบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

กระบวนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการดำเนินการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ เกี่ยวกับการทอผ้าให้แก่เด็ก และเยาวชนชาวบ้านชุมชนบ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

ผ้าทอพื้นเมือง ในที่นี้หมายถึง การนำด้ายหรือไหมสานหรือทอเป็นผืนผ้า ในลักษณะลายผ้าที่มีความหลากหลายของชาวบ้าน บ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า เสื้อเกี๋ยดเต่า ผ้าไหม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง บุคคลผู้รู้การทอผ้าพื้นบ้าน ในหมู่บ้าน โศกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการทอผ้าพื้นบ้าน ที่ได้สั่งสมความรู้ และประสบการณ์มานานจนเป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล ซึ่งเป็นที่ยอมรับจากคนทั่วไป และยังเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ของตนเองให้กับบุคคลอื่นได้

กลุ่มแม่บ้าน หมายถึง สมาชิกกลุ่มแม่บ้านทอผ้า บ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี
อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

เยาวชนและเยาวชน หมายถึง เยาวชนและเยาวชนอายุตั้งแต่ 10 – 22 ปี บ้านโคกเจริญ
ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้นำชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชน บ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี
จังหวัดกาฬสินธุ์

ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี
จังหวัดกาฬสินธุ์

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้าน บ้านโคกเจริญ
ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้ามากขึ้น
3. สืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชน